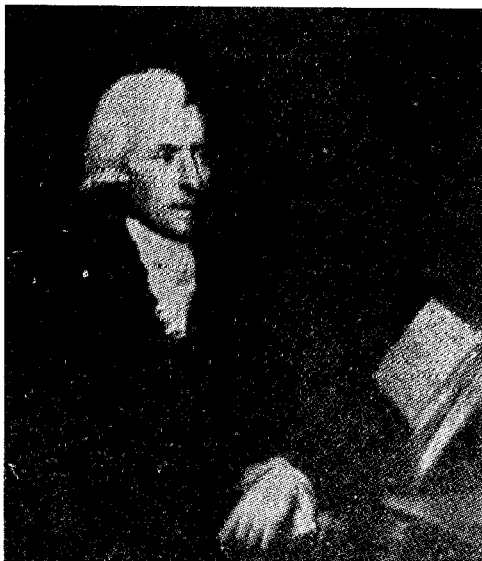

Zgodovinski portreti

Dr. Mirko Karlin

Iz zgodovine zdravljenja srčnih bolezni z naprstcem

William Withering (1741—1799)

Naprstec ali z znanstvenim imenom *Digitalis purpurea* L. (imenovan tudi naprstnik, rdeči naprstec, škrlatni naprstec, naprstnjik, rdeči babji prstec) ima kot zdravilna rastlina svojevrstno zgodovino: Kakor vse kaže, stari grški in rimski zdravniki niso poznali naprstca. Vzrok temu je menda dejstvo, da so glavna nahajališča te rastline v Zahodni Evropi.

Zgodovinarji farmacije so dognali, da so naprstec z imenom »sion« uporabljali na Irskem že v 5. stoletju, in sicer za zdravljenje eklampsije in zoper uroke. Znamenita zdravilna knjiga iz Južnega Walesa »Meddygon Myddfai«, ki je bila napisana v 13. stoletju, pa omenja naprstec kot zdravilo zoper otekline v trebuhu, abscese in bolečine v glavi. Slavni nemški zdravnik **Leonhart Fuchs** (1501 — 1566), ki je naprstcu dal znanstveno ime *digitalis* (od *digitus* = prst), je uporabljal to rastlino

pri vodenc in kot prpomoček za bljuvanje in čiščenje črevesa. Vendar pa so naprstec v Nemčiji 16. stoletja menda bolj malo uporabljali, kar je razvidno iz tega, da ga drugi sloveči medicinski botanik **Hieronymus Bock** (1498 — 1554) omenja

samo v zvezi z drugimi zelišči. Nekoliko bolj priljubljen je bil naprstec pri angleških zdravnikih 16. in 17. stoletja. Uporabljali so ga kot zdravilo za bljuvanje in lažje izkašljevanje; Salmon pa ga je priporočal celo pri jetiki.

Prvo eksperimentalno delo o digitalisu imamo iz leta 1748. Tedaj je Salerne v pariški Akademiji znanosti poročal, da je dal puranom med hrano liste naprstca. Ko so jih pojedli, so kazali znamenja pijanosti in trzavico; po izdatnem iztrebljanju pa so poginili. Ta poskus je nedvoumno dokazal strupenost naprstca. Zato so tudi angleški zdravniki postali bolj previdni pri uporabi tega zdravila. Šele **William Withering** (1741 — 1799) je dal naprstcu pravo veljavo s tem, da ga je začel uporabljati pri vodenici. Zgodovina tega dogodka je kaj mikavna: Mladega zdravnika Witheringa, ki je študiral medicino v Edinburghu, kjer je leta 1766 tudi promoviral, je zvalil v industrijsko mesto Birmingham **Erasmus Darwin** (1731 — 1802), ded slavnega **Charlesa Darwina** (1809 — 1892). Na novem službenem mestu je Withering zvedel, da ima neka zeliščarka velik uspeh pri zdravljenju vodenice, ki je bolezensko znamenje neuravnane (dekompenzirane) srčne hibe. Ta ženska, ki je naprstec uporabljala pomešan s kakimi 20 zdravilnimi rožami, pa mu ni hotela izdati svoje skrivnosti. Zato jo je Withering dal naskrivaj opazovati pri nabiranju zdravilnih rastlin. Ker je bil dobro podkovan v botaniki, je kmalu ugotovil, da je prav naprstec tista rastlina, ki v zeliščaričini zmesi zdravi vodenico. Zdaj je Withering od leta 1775 zdravil vodenico s to rastlino in svoje uspehe natanko zapisoval. Leta 1776 je Erasmus Darwin poklical Witheringa na konzilij k neki bolnici (Miss Hill iz Astona), ki je imela hudo srčno dekompenzacijo. Tu je Withering Darwinu svetoval, naj ji da digitalis, o katerem le-ta dotlej ni ničesar vedel in znal. Zdravilo ji je zares pomagalo: pospešilo je diurezo in vodenica je popustila. Še istega leta je Withering priobčil majhno obravnavo o zdravilni moči te droge. Tudi Darwin je nadalje raziskoval naprstec. Tako je leta 1780 in leta 1785 izdal dve študiji o digitalisu. Pol leta po zadnji Darwinovi objavi pa je izšla Witheringova znamenita obravnava »An Account of the Foxglove and Some of its Medical Uses with Practical Remarks on Dropsy and other Diseases« (Poročilo o naprstcu in njegovi medicinski uporabi s praktičnimi pripombami o vodenici in drugih boleznih). Slovenski prevod tega dela (se pravi odstavek, ki »posredujejo Witheringove ostroumne poglede na zdravljenje z digitalisom«) je leta 1966 izšel v zdravniški reviji »Pro medico« (III, 3), ki ga izdaja tovarna farmacevtskih in kemičnih izdelkov »Lek« v Ljubljani. V njem je tako natanko opisano delovanje naprstca, da moramo prav Witheringa imeti za zdravnika, ki je uvedel digitalis v zdravilstvo. Šele zdaj je postal naprstec splošno znana zdravilna rastlina.

Po smrti Witheringa so uporabo naprstca razširili še na druga obolenja. S tem pa je njegova prava indikacija skoraj izgubila prvotni pomen in je malo-dane zašla v pozabo. Zato ni nič čudnega, da so mnogi sloveči zdravniki digitalis sploh odklanjali. Med njimi sta bila celo **Jean Nicolas Corvisart** (1755 — 1821), slavni Napoleonov telesni zdravnik in ustanovitelj klinične kardiologije, ter **Rene Theophile Hyacinthe Laënnec** (1781—1826), ki je iznašel stetoskop. Šele sredi 19. stoletja se je zdravljenje srčne dekompenzacije z digitalisom v celoti uveljavilo.

Glavna Witheringova zasluga je v tem, da je opozoril na vrednost naprstca pri zdravljenju vodenice, ki so jo dotlej zdravili samo z dristili. V svojem poročilu pravi, da digitalis sicer ni zdravilo, ki nasploh žene na vodo, da pa njegova raba prekaša vsa druga taka zdravila, celo morsko čebulo (*Scilla maritima* L.).

Withering je tako odlično opisal delovanje naprstca pri vodenici, da so digitalis leta 1883 sprejeli v Edinburško farmakopejo. Priznati pa moramo, da avtor omenjenega spisa še ni vedel, da digitalis pravzaprav deluje na srce in da žene na vodo samo posredno. Prvi, ki je spoznal dejstvo, da digitalis jači zmogljivost srca, je bil nemški klinik **Ludwig Traube** (1818 — 1876). Dognal je, da naprsteč deluje neposredno na srčno mišico. Leta 1883 pa je **Oswald Schmiedeberg** (1838 — 1921) začel preizkušati digitalis na živalih. Zelišča z digitalisu sorodnim delovanjem je Schmiedeberg strnil v posebno skupino rastlin z digitalisovimi glikozidi. Sem sodijo ne samo strofantus (*Strophantus gratus*), marveč tudi teloh (*Helieborus niger*), oleander (*Nerium oleander*) in šmarnica (*Convallaria majalis*).

Z dolgoletno rabo digitalisa pri zdravljenju omagane srčne mišice so se zdravniki dobro seznanili s klinično uporabo tega zdravila. Spoznali so osnovne farmakološke lastnosti kardiotioničnih glikozidov. Boljše doziranje teh zdravil pa so dosegli z biološko standardizacijo digitalisa, ki jo je prvi uvedel leta 1898 **Houghton**, in pozneje še z uvedbo čistih glikozidov v terapijo srčnih bolezni. V zadnjih letih pa je močno napredovala tudi kemična razlaga delovanja kardiotioničnih glikozidov na mišično celico.

Naše poročilo bi bilo preobširno, če bi hoteli nadrobneje opisati nadaljnjo zgodovino vseh teh dognanj.

Glede na to, da naša ljudska medicina uporablja več kot petsto raznih zdravilnih rastlin, me je zamikalo, da bi v izčrpnih **Möderndorferjevi** knjigi »Ljudska medicina pri Slovencih (Ljubljana 1964) poiskal ustrezna mesta, ki omenjajo uporabo naprstca. Vendar sem se močno razočaral. Podoba je, da naša ljudska medicina do zadnjih časov sploh ni poznala odlične vrednosti tega zdravilnega zelišča.

Naj končam ta kratki prispevek z besedami, ki jih je leta 1966 napisal znani beograjski kardiolog, akademik prof. dr. **Vojislav Arnovljević**:

»Zgodovinske izkušnje in vsakdanja kardiološka praksa pa nas uče, da zaradi novih diagnostičnih pripomočkov in novih terapevtskih sredstev ne smemo izgubiti pravilne klinične orientacije. Ne smemo dovoliti, da bi nas navdušenje nad nekaterimi novostmi odmaknilo od popolnega izkoriščanja tistega znanja in tistih preprostih diagnostičnih in terapevtskih možnosti, katerih vrednost je bila dokazana« (Pro medico III, št. 3, str. 8).

Počasni preobrati.

»Prihodnost je odvisna od znanstvenih raziskav. Včasih pridemo do odkritij čisto nepričakovano. Pomislimo samo na radioaktivnost in antibiotike, ki so revolucionirali medicino. Nekaj napredka lahko pričakujemo tudi od raziskav, ki jih delamo danes.

Tako je npr. mogoče, da bo psihofarmakologija z uporabo zdravil pri duševnih boleznih odpravila tradicionalne psihatrične bolnišnice.

V kirurgiji ima bodočnost uporaba posameznih telesnih delcev za presajanje na »izrabljena mesta« človeškega telesa.

Tudi študij o abnormalnih kromosomih bo sčasoma povzročil spremembe v dedovanju«.

Prof. Robert Courier,
Znanstvena akademija, Pariz